

R'dam. 29 jan 1993

Lieve Anke +
Beste Hans et
mon chère enfant. Aan het einde van de
dag een vluchtige krabbel. Et maintenant
que je vais faire? Aan het begin van een
brief(je) mag ik een keuze maken wat
ik wil delen met jullie. Even tussen door:
weet je hoe de vrouw van een bosjerman
heet? Nou...Een? Een Takkenwijf!! (Hier
wordt gelachen!) Eindelijk afgelopen week
weer eens een flitsend parlementair debat
in de Kamer (in dit huis: Anglicisme) schied.
m.b.t. het WAO wets voorstel. Deputaties
stonden op 't spel; Lubbers en Brinkman
fungerden beiden als de kop v. jut! Leven
in de brouwerij i.p.v. de Voorzitter en
van te voren beëindigde matie Kamer
sessies! We kunnen Lubbers niet dank-
baar noemen zijn als zijn manipuleer
font faat. Het else? Peteren hoorden
we op 't pensante huis in R'toan dat de waf
naast ons huis een twintigtal meters van
onze Rooilijn verderop verlept was. Het
huis is met deze beslissing fl 60 000 in
waarde gestegen! Over Audrey Hepburn
besproken, die moet toch ook veel verdriet

De koningin zei in haar laatste kersttoespraak waarin zij opriep tot saamhorigheid en gemeenschapsgevoel: "Het overdragen van normen en waarden is echter veel moeilijker dan kennisoverdracht." Ik weet niet wie zij heeft geraadpleegd om deze uitspraak te kunnen doen. In ieder geval geen psycholoog die iets af weet van karakterontwikkeling. Zo iemand zou haar erop gewezen hebben dat het eerder omgekeerd ligt. Normen en waarden worden een kind in een terloops proces van identificatie met de ouders bijgebracht. Tenzij dat kind ernstig is gestoord of tenzij de ouders het grondig laten afweten, lukt dat vrijwel altijd heel aardig. Voor kennisoverdracht daarentegen moeten speciale situaties worden geschapen, moeten ter zake kundige leermeesters worden opgeleid en moet het kind zelf ook nog een behoorlijke intelligentie bezitten.

Misschien dat de koningin afstand wilde nemen van de ideeën van de ministers Ritz en Hirsch Ballin, die de overdracht van normen en waarden lijken te zien als een bepaalde vorm van kennisoverdracht en heeft zij terecht willen aangeven dat het probleem daar niet zit. Men werkt in opdracht van de betreffende ministeries aan socio-morele les-pakketten en om het speels te houden denkt men zelfs aan een ethische schoolagenda. Maar — hoe jammer ook — deze aanpak zal weinig effect hebben, omdat de opzet veel te cerebraal is en een goed ontwikkeld moreel besef nu eenmaal geworteld zit in affectie. Daarvoor heb je niet veel meer nodig dan een aardig gezin.

In dit verband is het interessant wat Bomhoff onlangs in deze krant schreef naar aanleiding van de schampere opmerkingen van PvdA-voorzitter Rottenberg over 'dat gezinsverhaal van het CDA'.

Bomhoff: "Kinderen moeten leren zich te verplaatsen in de gevoelens

ZORG EN DWANG

en opvattingen van anderen en hoe wel niemand dat ooit wetenschappelijk-logisch heeft kunnen bewijzen, laat de geschiedenis toch zien dat een gezin met — als het kan — een vader en een moeder veruit de beste omgeving is om de kleine cirkel van het eigen ik te leren overstijgen. En ook moeten kinderen leren om niet direct iedere impuls te volgen die in hen opkomt (...). Ook dat kunnen zij het best leren van de ouders — niet omdat intellectuelen precies begrijpen waarom, maar omdat het al dui-zenden jaren zo is."

Precies begrijpen doen ook psychologen het niet en bewijzen is al helemaal uitgesloten, maar ze weten wel voldoende om Bomhoff gelijk te geven. Hoe verschillend de diverse theoretische stromingen in de psychologie het doorgeven van normen en waarden ook benaderen, over één ding zijn ze het eens: het is een internalisatieproces in de vroege jeugd en in relatie tot de paar mensen die het kind emotioneel het naast staan, meestal dus de ouders. Of men nu behavioristisch denkt dat een jong kind zo veel mogelijk onaangename heden vermijdt, of de verbondenheid met vader en moeder niet wil verliezen of een oplossing zoekt voor de angst vanwege verboden oedipale wensen, steeds komt het erop neer dat het zich identificeert met de wensen en gedragingen van de ouders, omdat die ouders emotioneel zo'n geweldige overwaarde hebben vergeleken met andere mensen.

Daarbij gaat het niet om louter wonschone gevoelens ten opzichte van elkaar. Wat de relatie ouders-kinderen zo intens maakt is juist de ambivalentie over en weer. De ouders vertrouwd én verwenst. De kinderen lief én lastig. Dat geeft een unieke verknootheid en loyaliteit. Eigenlijk zijn de tegenstanders van het 'gezin simpel denkende dromers' — verlangingen naar samenlevingsvor-

men waar het voor volwassenen en kinderen in emotioneel opzicht minder ingewikkeld en zorgelozer toe gaat. Maar daarmee zou ook de grondslag voor cultuuroverdracht — inclusief normen en waarden — van generatie op generatie weg zijn. Zo werkt dat nu eenmaal, zo veel zijn psychologen wel aan de weet gekomen.

Aan het zich eigen maken van normen en waarden zitten twee kan-

ten. Het geweten als besef van goed en kwaad, en het ik-ideaal als het beeld dat een kind ontwikkelt over hoe het graag zou willen zijn, niet alleen in moreel opzicht, maar ook wat betreft de manier van doen, weten, kunnen enzovoort. Leren leven volgens beide richtsnoeren leidt tot een gevoel van eigenwaarde. Beide worden aanvankelijk gevormd door wat een kind aan zijn ouders beleeft, maar voor het ik-ideaal gaan mettertijd ook andere mensen als voorbeeld dienen. Tekortschieten ten opzichte van het eigen geweten levert

schuld op, ten opzichte van het ik-ideaal schaamte, of men nu kind is of volwassene. Beide gevoelens zijn onaangenaam maar nuttig, want ze zorgen ervoor dat een mens op den duur niet meer altijd van buitenaf in het gareel moet worden gehouden. Wat zich thuis afspeelt is een onbewust, woordloos proces. Al kunnen ouders nog zulke mooie preekjes afsteken over stout en braaf, goed en kwaad, wat zich in het kinderhoofd vastzet is wat het aan dadenervaart. Uit het concrete gedrag destilleert het bij het ouder worden pas de achterliggende waarden. Een beetje zoals in de Tien Geboden, waar — als ze gaan over de tussenmenselijke omgang — louter concrete handwijzen worden opgesomd, terwijl Jezus veel later daarvan de achterliggende waarde formuleerde, die nog steeds de grondslag is van ons joods-christelijk waardensysteem: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Maar naast liefde kun je aan een kind niet als een lesje leren, wel voorle-

Toegegeven, de koningin stipte dit ook even aan toen zij sprekend over de waardenoverdragende taak van opvoeders zei: "Daarin zullen zij pas kunnen slagen als zij in hun persoonlijk handelen iets van hun overtuiging laten zien." Maar de vraag die daarop moet volgen — of ouders dat dan inderdaad niet doen en dat daarvoor van normvervaging, ja van normloosheid sprake is — stelde zij niet.

Men kan toch immers in gemeede niet volhouden dat de meeste ouders hun kinderen gans immorele handelwijzen voorleven? Dan zouden we al lang te midden van een chaos verkeren, terwijl Nederland toch nog steeds een heel redelijk geordende samenleving is. Hoe ontstaat dan die indruk van morele verloeding, die tot de verbale stoplap nummer 1 van 1992 heeft geleid, door Koot en Bie

in haar leven te verwerken gehad? Met al die
verschillende lichtperiodes? Het lijkt toch
moeilijk te zijn om het er bij te brengen.
Vandaag lees ik in de krant dat John Napier
in feite is of ingepakt heeft met het hoofd
v. d. Calerup service voor Bowring Street 10.

"Service & Camp's" letterlijk. Je mag
geen woordje meer! behalve Hithrad.
What else? Herman v. Elven. Laat mij opereren
aan mijn hand op 27 febr. a.s. In Putnam een
persoonlijkheid in mijn linkerhand die op een
duur mijn rijsvulper naar binnen zou
trekken. Ik heb nog welk volgens Herman
want ik zou het ook aan de andere hand gehad
kunnen hebben. Volgens de filosoof Herman
veen is dus welk de wetenschap dat anderen
het slechter hebben dan je zelf hebt. Welk
volgens mij is het vermogen om je huidige tijd
je toekomstige wensen te kunnen vervullen!
Wat zijn dan mijn toekomstige wensen?
1) Volgende week naar de NABUCCO voorstelling
in de Rotterdamse A.Hay.
2) In juli naar Pianello.
3) Jullie in Straatsburg opzoeken.

What else!

Ik las laatst in een van Florin's boeken
over de filosofie dat moraliteit en

Like the Woman She Was

Audrey Hepburn, who died last Wednesday, was a charming actress and an impassioned ambassador for the UN Children's Fund. But a lot of women, and more than a few men, remember her best for the way she looked. It is not that she was a clotheshorse, although she was, or a great beauty, because she wasn't. It is that she came along in the age of the sex bomb — the Monroes, the Mansfields — and blew most of them away. She was skinny. Her nose was long, her mouth big, her teeth a little bit crooked. She chose not to inflate her modest bosom, and her feet were on the large side. The sum of these irregularities, however, was perfection.

What a burden she lifted from women! Here was proof that looking good need not be synonymous with looking bimbo. Thanks

to their first glimpse of Audrey Hepburn, in "Roman Holiday," half a generation of young females stopped stuffing their bras and teetering on stiletto heels.

Nearly 40 years later, Audrey Hepburn's face was that of someone who had squinted into the sun, laughed a few laughs, shed a few tears. The forehead showed some wrinkles, the eyes showed some more, and the strong jawline was softening around the edges. As unwilling to fake youth as she had been to fake voluptuousness, she looked like the 63-year-old woman she was. Which is to say, better than any 63-year-old woman who is pretending that she isn't. Would that she were going to be around longer, to teach us all how to grow old.

— THE NEW YORK TIMES

NE, TUESDAY, JANUARY 26, 1993

Page 5

ION

Elegance With an Elf Inside

By John Williams

NEW YORK — Audrey Hepburn was a wonderful woman. Like most young men in the '50s and early '60s, I was enchanted by her elfin mischief in "Roman Holiday," "Breakfast at Tiffany's" and other films. Unlike most of her admirers, I got to spend time with Audrey Hepburn — almost three decades later.

In March 1988, she undertook her first major mission for Unicef, to Ethiopia, then exhausted by civil war and drought. I was one of several Unicef staff mem-

MEANWHILE

bers who accompanied her and her devoted protector Robert Wolders. We flew across the country in comfortless, clattering transport aircraft. Audrey usually sat next to the pilot, gazing down at dried river networks, naked mountains shimmering under burning blue skies, and occasional patches of green, teeming with people. She was awed.

By the second day Audrey knew the name and background of each of the 20 people accompanying her — European pilots, Ethiopian minders, American journalists, and Unicef officials. The elf was always in her. Her gentle sense of irony and her gift for mimicry kept everyone at

AUDREY HEPBURN AND FRIENDS IN ETHIOPIA IN 1988. Unicef photo by John Isaac

ease. Once, in a hotel lobby, she inadvertently sat on my sun hat. She stood, jammed the crushed results onto her head, and pretended to be me, producing hilarity among all. Then she carefully pushed out the crumples and, with a grin, a little bow, and a kiss, returned the hat to my head.

With children she was magnetic. As we approached our first village and I saw her wiping her face and hands on a paper towlette, the kind airlines give you, I thought that this frail-looking, elegant lady was too far from her own environment. A minute later she had gathered a flock of dusty, scabby children to her, hugging and holding hands. In Mehal Meda, she cradled screaming infants in the immunization tent and chatted, despite the lack of a common language, to young women suckling babies. Her compassion and

tenderness came from deep inside.

She never complained — not in beautiful Italianate Asmara, then under siege, where the hotel had no water, nor of the grueling schedule, the unpaved tracks and the late aircraft. Her concerns were always for others, like the orphans in Mekele lining up for a lunch of grain, or for the hundreds of girls and women in rags, slopping buckets of swamp water to build an earthen dam.

She was critical only of herself. Back in Addis Ababa, preparing for a news conference, she was determined to master every nuance of the labyrinthine politics of war and drought. We spent hours over questions and answers. In the news conference she was magnificent, combining passion and logic in an alliance of eloquence for children. Only she thought she could have done better.

For me, her most endearing quality was her lack of pomp. More than once, in New York and elsewhere, I saw her step — somehow, always politely — around a line of dignitaries gathered to greet her. With open arms and a big smile, she would greet a friend, old or new, high or low or not at all on the protocol ranking. It didn't matter a whit to her.

In New York, on the day she died in Switzerland, we talked about her with our 22-year-old son, for whom the '50s is a biblical period. "She wasn't just a great star of your time," he said, "but of my time, too. She doesn't really have a time." Audrey would have seen that off with light self-mockery.

The writer is secretary of the Unicef Executive Board. He contributed this comment to the International Herald Tribune.

MIDDLE MANAGEMENT

36

MAINFRAME

LAPTOP

POCKET